

SPROG & SAMFUND

Nyt fra
Modersmål-Selskabet
21. årgang nr. 3
September 2003

Indhold: Erik Hansen skriver 3 · En oversætters bekendelser 4 · Bladudvalget mener 7 · Invitation til prisoverrækkelse 8

Steffen Brandt ved en af sine omtrent tusind koncerter.

Steffen Brandt ...

Jamen, Steffen Brandt får årets Modersmål-Pris fordi ... På bagsiden motiverer Bent Pedersbæk, hvorfor den danske troubadour er dette års prisvinder. Bemærk i øvrigt i annoncen det nye mødested for prisoverrækkelsen.

Dette ”jamen”, der helst udtales jammen og ikke skal forveksles med ”ja, men”, er ligesom blevet rimeligt populært i ethvert interview i radio og tv. Man bliver næsten skuffet, hvis det ikke indleder et hvilket som helst svar. Det er årets modeord, simpelt hen. Og i dette nummer emnet i Erik Hansens faste rubrik. Erik Hansen skriver bl.a., at ”ordet har en forsigtigt udjævnende funktion,” og føjer tørt til: ”Hvis det ikke, som i mange tilfælde, er helt tomt.”

Fylde var der til gengæld i Thomas Harders foredrag på generalforsamlingen, hvor han talte om oversætterens arbejdsform, overvejelser og metoder. Selskabets medlemmer skal ikke snydes for Har-

ders tekst, som her bringes i et forkortet og redigeret uddrag. Den udvalgte sektion betoner forskellene for den mundtlige tolk og den skriftlige oversætter, og Thomas Harder beskriver, hvordan de to vidt forskellige vilkår kan befrugte hinanden. Harder understreger med eksempler den metode, der også er klassisk inden for det journalistiske interview. Det gælder om at citere den interviewede for det, han mener, og ikke for det, han siger. Endelig har artiklen den væsentlige pointe, at en oversættelse udover selvfølgelig at gøre en udenlandsk tekst tilgængelig på dansk ”tvinger det danske sprog til at gøre ting, som det ikke nødvendigvis har gjort før ... det danske sprog bliver strakt, og trukket, og udvidet, og måske fornyet.” Den gode oversættelse bringer sproget ud i egne, hvor det ikke har været før.

SPROG & SAMFUND

er medlemsblad for Modersmål-Selskabet og udsendes i 4 numre årligt. Abonnement for ikke-medlemmer 90 kroner.
Oplag: 1200 eksemplarer.

BLADUDVALG:

Bent Pedersbæk Hansen (form.)
Ingrid Carlsen

ANSVARSHAVENDE REDAKTØR:

Michael Blædel
Asserbohusvej 31, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 74 62 61
blaedel@wanadoo.dk/
red@modersmaal.dk

LAYOUT:

Gryn Jensen
Sophie Eriksen

REPRO OG TRYK:

Clausen Offset
ISSN 0108-433 X

Artikler der offentliggøres i Sprog og Samfund tegner ikke nødvendigvis Selskabets holdning. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

1. At vække forståelse for betydning af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne
2. At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Medlemskontingent er 200 kr. årligt, for uddannelsessøgende og pensionister 125 kr. (Portogebyr – udlandet: 50 kr.) Giro 6 67 69 01. Internet: <http://www.modersmaal.dk>

MODERSMÅL-SELSKABETS BESTYRELSE:

FORMAND:

Cand.scient.bibl. Elisabet Sinding,
Tuborgvej 54, 3. tv., 2900 Hellerup, tlf. 3961 6908,
es@db.dk

NÆSTFORMAND:

Lektor, cand.mag. Arne J. Hermann,
Lauggårds Vænge 36, 2860 Søborg, tlf. 3956 2074

KASSERER:

Dir. Niels Jørgen Ebbensgaard
Skovholmvej 1, 3300 Frederiksværk, tlf. 4774 6172
Niels.J.Ebbensgaard@get2net.dk

Stud.mag. Anders Haahr,
Amagerfælledvej 21, 5. th., 2300 København S,
tlf. 3257 5171, anders.haahr@mobilixnet.dk

Lektor, mag.art. Bent Pedersbæk Hansen,
Gadestævnet 35, 2650 Hvidovre, tlf. 3647 4065,
benditto@image.dk

Cand.mag. Gerda Thastum Leffers,
Skolebakken 81, 2830 Virum, tlf. 4585 7644,
thastum@post.tele.dk

Landsretssagfører Aage Reimer,
Sorgenfrivænget 51, 2830 Virum, tlf. 4585 7818

Marketingchef Søs Stadil Palm,
Skovvej 113, 2920 Charlottenlund, tlf. 3963 0213,
sos@stadil.net

Seminarielektor Claus Tilling,
Islevhusvej 36, st., 2700 Brønshøj, tlf. 3828 6648,
ct@udd.blaagaardsem.dk

SUPPLEANTER TIL BESTYRELSEN:

Ingrid Carlsen,
Ammendrupvej 33, 3200 Helsingø, tlf. 4879 8771
ingrid.carlsen@jubiipost.dk

Stud.mag. Kenn Hansen
Emdrupvej 51 st.th., 2100 København Ø., tlf. 2680 6565
fax 3920 7760, kenn@journalist.dk

MODERSMÅL-SELSKABETS SEKRETARIAT:

Birte Iversen,
Engerødvej 34, 3200 Helsingø, tlf. 4879 6352
birte.eku@c.dk

Jammen altså...

De fleste har selvfølgelig lagt mærke til det: Politikere, forretningsfolk, pædagogiske eksperter og andet betydningsfuldt godtfolk der bliver interviewet i radio og tv, indleder som oftest deres svar med et *jammen...*: ”Hvornår går arbejdet i gang?” ”Jammen, vi starter i overmorgen”. ”Nævn lige et par navne!” ”Jammen der er jo først og fremmest Erick Hansson”. ”I har haft succes med jeres projekt!” ”Jammen vi har haft heldet med os”.

Eller næsten lige så almindeligt med *jamen altså*: ”Jeres firma er beskyldt for at snyde med momsregnskabet.” ”Jamen altså det passer ikke!”

Den oprindelige og selvfølgelige betydning af forbindelse *ja + men* er at den svarende giver sin tilslutning til en udtalelse, et spørgsmål eller en opfordring - men samtidig tager et vist forbehold. ”Må jeg få en honningmad?” ”Ja, men først når du har spist din havregrød”. – ”Vil du så med?” ”Ja, men ikke før jeg har vasket hår”. ”Man kan sagtens bunde her”. ”Ja, men kun ved lavvande”.

Denne betydning findes stadig. *Ja* og *men* er endnu to ord.

I Retskrivningsordbogen af 1986 indførtes skrivemåden *jamen*, dog ikke for at afskaffe eller forbyde *ja, men*. Men der var for mange år siden dukket et nyt ord, *jamen*, op – og det betyder absolut ikke det samme som *ja, men*.

”Vi skal lige have 50 kr. fra dig”. ”Jamen jeg har betalt”. (Læg mærke til at *jamen* ikke kan udskiftes med *ja, men*.) ”Flyt dig lidt!” ”Jamen her er skam masser af plads”. ”Her må være cupido minimus i området!” ”Jamen her er også vanessa atalanta”.

Jamen signalerer at den svarende har forstået og i et vist omfang accepteret udgangspunktets replik, men har en korrigerende kommentar dertil.

Det er her vi har det dagligdags udgangspunkt for interview-*jamen*'et. Den interviewede vil helst ikke have en konflikt med journalisten og giver først hende eller ham ret; derefter kommer det væsentlige, nemlig det som den interviewede egentlig mener: ”Der synes jo ikke at ske noget på dette område”. ”Jamen vi har allerede i foråret foreslået at...”. Efterhånden kommer *jamen* til kun at markere at den interviewede ikke er ligefrem parat til at ind-

rømme fejl, men dog er samarbejdsvillig. En venlig, diskret markør. Man kan såmænd endog signalere fuld og uforbeholden tilslutning: ”Kommunen har sparet en del på den måde?” ”Jamen vi har sparet flere millioner”.

Det forholdsvis nye ord *jamen* har altså en forsigtigt udjævrende funktion. Hvis det ikke, som i mange tilfælde, er helt tomt. Som når det står inde i en sætning, nemlig efter en bisætning: ”Hvis det bliver for varmt, *jamen* så må vi åbne vinduerne”.

Hvad så med *altså*, der også griber om sig i interview og andre samtaler med de betydningsfulde? ”Det er vel en opgave for skolen?” ”Altså skolen kan jo ikke tage sig af alt”. Eller: ”Skolen kan jo altså ikke tage sig af alt”.

Her ser vi bort fra det gamle og heldigvis stadig eksisterende logiske *altså*: ...*altså er summen af vinklerne i en trekant altid 180 gr.* Et ræsonnement fører skridt for skridt til en ny erkendelse.

Vi har heraf udviklet et *altså* med en lidt anden, men dog genkendelig mening: ”Jeg skal til bridge i aften”. ”Din mor kommer altså til middag”. Dette *altså* signalerer at det jeg udtaler nu, er et argument for at annullere din beslutning. Det der er sagt eller skrevet, leder mig til at foreslå en anden beslutning: ”Ole vil melde afbud. Det er altså lige sent nok”.

I mange tilfælde kan *altså* uden videre udskiftes med *jamen*, et sikkert tegn på betydningssvækkelse: ”Ville det ikke være en naturlig forpligtelse for udvalget?” ”Altså/*jamen* vi kan ikke overkomme det hele”.

Betydningen er yderligere svækket når *altså* kombineres med *jamen*: ”Burde firmaet ikke orientere kunderne om risikoen?” ”Jamen altså det har vi gjort længe”.

De halvtomme ord *jamen* og *altså* for slet ikke at tale om *jammen* generer sikkert mange når de bruges af folk man i forvejen er irriteret på. Ja, men man kan trøste sig med at det er et fænomen der vistnok kun optræder i interviewsituationen, hvor den udspurgte mener ikke bare at skulle svare på spørgsmål, men også at skulle posere for publikum. I naturlig daglig tale forekommer den slags næppe: ”Hvornår går dit tog?” ”Jamen det går 11.26”. Altså er der ingen grund til større foruroligelse.

På Modersmål-Selskabets generalforsamling holdt Thomas Harder et foredrag om oversættens arbejde. Nedenfor bringes foredraget i en af redaktionen forkortet og redigeret udgave.

En oversætters bekendelser

AF THOMAS HARDER

Nogle oversættere arbejder kun med litterære tekster, og nogle kun med den teknisk/handelsmæssige del. Nogle beskæftiger sig kun med skriftlige oversættelser, og nogle kun med mundtlig tolkning.

Det er i høj grad en temperamentssag, og afhænger selvfølgelig også af, hvad der ligger for ens eventuelle talent. For mit eget vedkommende har jeg opdaget, at det er en stor fordel at lave begge dele, både den mundtlige og den skriftlige oversættelse, fordi de to discipliner supplerer hinanden så fint, ikke bare økonomisk, i den henseende, at timelønnen er væsentlig højere for simultantolkning end for at oversætte Umberto Eco, men også på den måde, at man træner og dyrker forskellige sider af det sproglige apparat. I tolkning er det vigtigt, at man er i stand til at finde på et eller andet at gøre lige nu. Det behøver ikke være det bedste. Selvfølgelig er det bedst, hvis det er det bedste, men det vigtigste er at gøre noget, der fungerer, lige nu, i dette øjeblik, selv om det måske kun er det næstbedste eller det tredjebedste, frem for at gøre det fuldstændigt geniale og absolut korrekte om 10 minutter, når mødet er forbi og folk er gået hjem.

Når man tolker, træner man en vis beslutsomhed og en opmærksomhed på, hvad det egentlig er, folk mener; hvor de vil hen med det, de siger. Ikke så meget: Hvad betyder dét ord og hvad betyder dét ord, der kommer lige bagefter, osv., men hvad betyder helheden; hvad er det for et budskab, der bliver afleveret. Man træder et skridt tilbage fra den mundtlige tekst og arbejder med helheden.

Det er nyttig træning. Det giver et højere arbejdstempo for oversættere, og jeg tror også, at det giver nogle bedre oversættelser, fordi man undgår en del af de problemer – og også de fejl eller mindre elegante løsninger – der skyldes, at man som oversætter sommetider kan hænge meget fast i de

enkelte ord i stedet for at tænke i større helheder. Omvendt sker der det, at man som oversætter, med tid til at sætte sig ind i et stof, til at slå op og spørge sig for og til at vælge mellem flere forskellige muligheder og til at vælge om igen, oparbejder en vis sproglig parathed og skaber sig et stadig større lager af synonymmer og forhåbentlig nuancerede udtryk, hvoraf en del vil være til rådighed, når man skal tolke. På den måde får man flere glosser inden for rækkevidde, så man ikke nødvendigvis bare griber det, der står forrest i ordbogen. Man kommer lidt længere ned, fordi man har brugt ordene til noget andet og kan huske flere sammenhænge.

Både den skriftlige oversætter og den mundtlige tolk stiler mod at frembringe en tekst på ét sprog, som er så lig en tekst på et andet sprog som overhovedet mulig. Når jeg siger så lig som mulig, så mener jeg, at den indholdsmæssigt har det samme budskab, det samme indhold, samt at den formmæssigt også stræber efter at ligne sit udgangspunkt mest muligt. Det vil sige, at hvis udgangsteksten er morsom, så vil jeg helst have, at den oversatte tekst, hvad enten den er mundtlig eller skriftlig, også er morsom, og den skal helst være morsom på samme måde, med de samme virkemidler. Oversættelsen skal forholde sig til normalsproget på samme måde, som udgangsteksten gør.

Jeg forestiller mig somme tider normalsproget rumligt: Ethvert sprog har et ”nulpunkt”. Nulpunktet eller ”nulsproget” findes ikke, for det er et sprog, der tales af mennesker, som ikke har noget bestemt køn eller nogen bestemt alder, ikke har nogen bestemt uddannelse, ikke bor noget bestemt sted i landet, ikke har noget bestemt erhverv og ikke mener noget særligt om det, de siger. Det sprog, som sådan et menneske ville tale, det er ”nulpunktet”. Ud fra dette nulpunkt kan man konstruere et

mangedimensionelt koordinatsystem, hvor en af akserne måske er den konkrete persons alder, en anden akse er personens dannelsesniveau, en tredje akse er, i hvilken grad personen er lokomotivfører eller ikke er det, eller frimærkesamler, eller måske brandmand, og en fjerde er højtidelighed, jævnhed og så videre og så videre. Så får man en slags pindsvin, med akser, der stritter i alle mulige retninger, og teksten er et eller andet sted i det rum, og forholder sig forskelligt til de forskellige akser. Nogle af dem vil ikke være relevante, nogle af dem vil.

Det danske rum

Det jeg vil er at skabe en dansk tekst, skrive en dansk tekst eller tale en dansk tekst, som befinder sig omtrent samme sted i det danske rum i forhold til alle de forskellige akser, som udgangsteksten i forhold til sit sprogs koordinatsystem. Det kan godt være, at de virkemidler, jeg skal bruge for at opnå den virkning, er nogle andre end udgangstekstens. Sproget må i den forbindelse opfattes som en værktøjskasse, som indeholder forskellige redskaber, og den danske værktøjskasse er ikke magen til den italienske værktøjskasse, der ligger forskellige instrumenter i den, men det resultat, man vil præstere, er stort set det samme, men altså med forskellige midler. Det gælder om at bruge de redskaber, som sproget tilbyder, for at nå det ønskede resultat.

Det kan jeg illustrere med et eksempel fra Salman Rushdies roman ”De Sataniske Vers”, hvor én af mine – i foredragssammenhænge – yndlingsscener er en samtale mellem ærkeenglen Gabriel og en billetdame på en undergrundsstation i London. Ærkeenglen har overnattet på en bænk i en park og er derfor en smule derangeret at se på. Han skal have en billet til undergrundsbanen, og henvender sig høfligt til damen: ”God morgen”, og damen bag skranken siger: ”Det er overhovedet ikke nogen god morgen” eller på Peter Plys’ manér: ”Hvis det da er en god morgen”, og det gør hun i en slags engelsk lydskrift, som angiver, meget præcist, at denne dame er fra Jamaica eller et andet sted i Vestindien,

og at hun formentlig er en af de mange tusinde Commonwealth-borgere, som på et tidspunkt, med store kampagner, blev kaldt til Storbritannien for at arbejde som rengøringspersonale på hospitaler, eller som sygeplejersker eller i transportsektoren. Hvis man ved en lille smule om engelsk samfundsliv, så ved man, at der kom et stort kontingent indvandrere af den type. Det passer fint, at hun sidder dér og sælger billetter i Londons undergrundsbane, og hun taler på en måde, som fortæller mig – Rushdie beskriver hende ikke og giver ikke nogen fysisk beskrivelse af damen – alt dette ved hjælp af en ganske kort sætning, skrevet med kursiveret lydskrift. Det kan vi ikke så godt få med på dansk.

Man kunne måske forsøge at konstruere sig frem til en eller anden form for dansk, som passer til den situation. Det har jeg prøvet i en anden sammenhæng. Det var en roman af den nigerianske forfatter

Chinua Achebe, ”Som vinden blæser”. I den roman, som foregår i landet Kangan, som har en så påfaldende lighed med Nigeria, at forfatteren måtte udgive den i et andet land end Nigeria, findes der to slags mennesker: Der er en overklasse af journalister, forfattere, officerer og politikere, og de taler et fuldstændig umarkeret normalengelsk, omtrent som man prøver at lære folk det i danske gymnasium, eller som man kan lære det på en ordentlig skole i England. De er ikke så interessante i denne sammenhæng, de er romanens sproglige nulpunkt, det vi måler ud fra. Så er der den anden gruppe. Det er torvekoner og politibetjente, prostituerede, soldater og buschauffører og dem, der ikke har gået på engelske kostskoler, i Kangan eller i England. De taler et pidgin-sprog, et afrikansk-engelsk, som forfatteren gengiver fuldstændigt konsekvent, idet alle replikker fra de mennesker er skrevet med en form for lydskrift. I begyndelsen kunne jeg ikke forstå, hvad der stod, men så begyndte jeg at mumle det for mig selv, mens jeg læste det, og så begyndte jeg at få mening i det. Det er jo en væsentlig pointe, at der i det samme land er to i den grad adskilte klasser, så væsentlig, at oversætteren må gøre et eller

Når man tolker, træner man en vis beslutsomhed og en opmærksomhed på, hvad det egentlig er, folk mener; hvor de vil hen med det, de siger.

ler et fuldstændig umarkeret normalengelsk, omtrent som man prøver at lære folk det i danske gymnasium, eller som man kan lære det på en ordentlig skole i England. De er ikke så interessante i denne sammenhæng, de er romanens sproglige nulpunkt, det vi måler ud fra. Så er der den anden gruppe. Det er torvekoner og politibetjente, prostituerede, soldater og buschauffører og dem, der ikke har gået på engelske kostskoler, i Kangan eller i England. De taler et pidgin-sprog, et afrikansk-engelsk, som forfatteren gengiver fuldstændigt konsekvent, idet alle replikker fra de mennesker er skrevet med en form for lydskrift. I begyndelsen kunne jeg ikke forstå, hvad der stod, men så begyndte jeg at mumle det for mig selv, mens jeg læste det, og så begyndte jeg at få mening i det. Det er jo en væsentlig pointe, at der i det samme land er to i den grad adskilte klasser, så væsentlig, at oversætteren må gøre et eller

andet ved den. Det, jeg i første omgang valgte at gøre, var at gå på biblioteket og låne bøger om pidgin-sprog og kreolersprog og se, om man mon kunne uddrage nogle regler, og så ud fra de regler konstruere et dansk, der fungerede på samme måde. Jeg formulerede ”T. Harders 10 bud for dansk pidgin”. Heldigvis har jeg glemt de fleste af dem, men et af buddene gik ud på, at man danner flertal af substantiver ved at fordoble substantivet, altså ”foredragsholder, foredrags- holder”, hvis der havde været to af mig. Noget lignende gjaldt verbernes tidsbøjning, hvor der principielt kun findes fortid og fremtid, udtrykt ved infinitiv plus et hjælpeverb, som på engelsk er ”go” for fremtid, og ”bin” for fortid.

En fjern fremtid hedder ”go, go” plus infinitiv, og en fjernere fortid hedder ”bin, bin” plus infinitiv. Desuden opererede man ikke med nominativformen af pronominer, men kun med de bøjede former, altså: ”me, go, go, speak” – jeg vil om lang tid tale til jer. Det er jo meget sjovt, men pointen ved det er ikke, at det er sjovt, men at det er noget andet end det sprog, som den uddannede overklasse taler. De mennesker, der taler sådan, taler fuldstændig grammatisk regelbundet, de overholder alle de regler, der gælder for det sprog. De er ikke komiske, de betjener sig bare af et andet engelsk end de andre kanganere. Og det gør de i øvrigt fuldstændigt korrekt og forventeligt, hvis man kan reglerne. Det, jeg endte med på dansk, var desværre nogle personer, som lød ligesom negerhøvdingen fra Knold og Tot, eller dem fra Tintin i Congo. Det gav en komisk effekt, som ikke var ønsket, og så måtte jeg lave noget andet, som var det næstbedste, tror jeg, nemlig at lade disse mennesker tale et almindeligt, relativt enkelt dansk, helst lutter hovedsætninger, helst ingen ord over syv bogstaver, og helst ingen abstrakter. Så konkret som muligt. Hvorimod de andre, de kloge, fik lov til at blive trukket lidt i den modsatte retning. De fik lidt mere komplicerede sætninger og lidt længere ord, end de havde i udgangsteksten, for at markere afstanden mellem de to kategorier uden at gøre den ene til

tegnserieklovner.

Med den erfaring i ryggen besluttede jeg, at jeg ikke ville konstruere et jamaicansk-dansk til billetdamen i Rushdies bog. Jeg lod hende i stedet tale ganske almindeligt, men der var flere forhold i sammenhængen, der gjorde det relevant for læseren at vide, hvor i verden hun kom fra, så jeg skrev noget i retning af: ”Det er overhovedet ikke nogen god morgen”, sagde hun med et gnavent udtryk i sit

sorte ansigt”. Jeg siger altså eksplicit, at der er tale om en sort dame, hvor Rushdie siger det ved den måde, han lader hende tale på. Så vil nogen sikkert sige: ”Jamen det er jo snyd, der står ikke, at hun er sort.” Jo, det gør der sådan set, det kan vi nemlig høre på eng-

elsk, men det kan vi bare ikke på dansk, hvor vi må udtrykke det samme på en anden måde. Vi griber så at sige en hammer i stedet for en svensknøgle, men opnår det samme med den, håber vi.

Man kan spekulere på, om oversættelse til dansk har en mening og en fremtid i en tid, hvor så mange danskere synes at være så gode til at læse engelsk. Det vil jeg mene, at det har, ikke bare fordi jeg lever af det, men fordi jeg både som oversætter og som tolk oplever, at mange danskere, der selv mener, at de vældig gode til engelsk, har begrænsninger, som de måske ikke er sig bevidst, men som nødvendigvis må hæmme deres oplevelse af en engelsk litterær tekst i forhold til at læse den samme tekst i en kvalificeret dansk oversættelse. Det samme gør sig så meget desto mere gældende, når det gælder sprog som fransk, italiensk, spansk, russisk eller kinesisk eller alle mulige andre mere eksotiske sprog. Jeg vil også påstå, at selv om alle mennesker i Danmark var i stand til at læse engelsk fuldstændigt som om de var englændere, ville der stadig være en kulturpolitisk og sprogpolitisk grund til at oversætte til dansk, nemlig den, at når man oversætter en bog til dansk, tvinger man det danske sprog til at gøre ting, som det ikke nødvendigvis har gjort før. Man tvinger sproget til at beskæftige sig med emner, som det ikke nødvendigvis har beskæftiget sig med før. Og ofte genopdager man ord, som var gået af brug,

... når man oversætter en bog til dansk, tvinger man det danske sprog til at gøre ting, som det ikke nødvendigvis har gjort før.

og giver dem nyt liv ved at lufte dem i en oversættelse.

Oversætteren vil altid komme ud i situationer, som kræver kreative løsninger – som kræver, at det danske sprog bliver strakt, og trukket, og udvidet, og måske fornyet. De gode oversættere holder sproget smidigt og udfordrer læserne ved at tvinge dansk til at gøre noget, som hidtil kun var gjort på engelsk, eller tysk, eller kinesisk – eller ved at bringe det danske sprog ud i egne, hvor det ikke har været før.

Ordet racisme

AF BENT PEDERSBÆK

I sommerens løb fik vi Højesterets dom for, at den socialdemokratiske politiker Karen Sunds godt må kalde Dansk Folkepartis leder Pia Kjærsgaard for racist. Sunds blev frikendt i injuriersagen mod hende især på grundlag af et responsum fra Dansk Sprog-nævnet, hvori nævnet mente at kunne dokumentere, at ordet racisme i dag kan bruges på to måder: dels i en oprindelig klinisk betydning: racisme er den opfattelse, at bestemte racer er bedre end eller ringere end andre, dels i en afsvækket betydning: en racist er en person, der ser ned på eller ytrer sig ringegagende om en hvilken som helst minoritet, det kan være ”golfspillere, rødhårede eller ostehandlere” (Henrik Winther i interview med Jørn Lund, Week-endavisen, 25. juli).

Højesteretsdommen og især responsummet fra Sprog-nævnet, som den grunder sig på, er problematisk af flere grunde. Ifølge dansk lov, den såkaldte racismeparagraf, er det forbudt offentligt at udspredte racistiske synspunkter. Vi må antage, at ordet racisme i paragraffen er anvendt i den før nævnte klassiske betydning, så hvis Sunds også har gjort det, så har hun beskyldt Kjærsgaard for at overtræde loven, dvs. være kriminel, og en sådan beskyldning kan specielt en politiker ikke sidde overhørig. Imidlertid må det anses for godtgjort i retten, at Sunds kun har villet bruge ordet i den afsvækkede betydning; hun har udtalt en negativ

holdning til Kjærsgaard, men har ikke sagt noget injurierende, for det er meget almindeligt, at folk kalder hinanden for racister i ordets svage mening.

Jamen er det da ikke noget kludder, det her! Hvis det omtalte ord virkelig kan bruges, som Sprog-nævnet mener, det kan, så er det i hvert fald ubrugeligt i en lovtekst, for enten vil det ramme alt for mange, eller også vil det ikke ramme nogen. ”Brugt-vognsforhandlere er nogle snydepelse” – vupti, her har du din dagbøde for racisme. ”Alle muslimer er terrorister” – åh herregud da, det var jo ikke så slemt ment.

Men holder det nu, at ordet faktisk bruges i to meninger? Ingen tvivl om, at Sprog-nævnet har dokumentation for, at Per og Poul i læserbrev i Politiken og Information har brugt det i flere forskellige sammenhænge. Det tvivlsomme er, om betydningen kan kaldes afsvækket, for det fælles er dog, at tanken i alle tilfælde er at injuriere den person, der kaldes racist eller beskyldes for racisme. Ordet er et stærkt og sårende skældsord, der henter sin kraft fra alt det, som det historisk er forbundet med – fra koloniherrredømme og slavehandel til herrefolk og jødeforfølgelse – og den ”afsvækkede” brug består kun i, at det ofte er for urimeligt og tåbeligt at forbinde hele dette følelsesindehold med hundeejere, bilister eller tobaksrygere.

”En ny betydning har taget en del af markedet”, hævder Jørn Lund om racismebegrebet. Nej, nogle debattører forsøger at overføre ordets af alle anerkendte negative følelsesladning til nye sammenhænge. I dette er der intet nyt eller forkert; sådan er polemik. Problemet opstår, når juraen kommer ind, og fordi Sprog-nævnet ikke tør være normgivende, men kun vil være beskrivende.

Rettelse:

I sit læserbrev i forrige nummer spurgte Gunver Nørskov, om Ole Michelsen med fortsæt havde skrevet jobs i stedet for job. Der skulle selvfølgelig have stået ”med fortsæt”, som der også stod i originalen. Vi beklager.

Invitation til prisoverrækkelse: Modersmål-Prisen 2003 overrækkes til sangskriveren Steffen Brandt

Arrangementet finder sted mandag den 6. oktober 2003 kl. 17-19
i Kompagnisalen, Kompagnistræde 39, 1208 Kbh. K.

Der vil blive serveret en forfriskning.
Medlemmer, såvel som ikke-medlemmer, er velkomne.

Modersmål-Prisen til Steffen Brandt

*»Aftenstille villavej
hus i Herlev, du og jeg
børn der leger og vi har ild i brændeovnen
Og du, du kommer hjem fra job
Jeg har taget vasken op
Du har parallelparkeret vognen*

*Det er ikke vildt, men det er lige her
Et hjem i et hvor som helst kvarter
Vi er først lige begyndt
Det er vores liv og det er skønt...«*

(Fra »Herlev, det er skønt«, 2002)

Intet sprog kan undvære dem, troubadourerne, den slags poeter, der både digter sangene og synger dem selv, og heldigvis har vi på dansk stadig en del af dem. Steffen Brandt er en af de bedste og mest vedholdende. Gennem mere end 20 år fra debutalbummet i 1981, "Fantastiske Toyota" til pladen fra sidste år, "På kanten af småt brændbart", har han

sunget for os på vores eget sprog, han har udtrykt vores følelser og drillet og provokeret os, og han har fået os til at synge med.

Tag ovenstående lille strofe som eksempel. Kan man lave poesi med ord som "parallelparkering"? Ja åbenbart. Vi får malet en nutidig og virkelighedsnær situation frem med ganske enkle hverdagsord, og så med et strejf af lune, så idyllen ikke bliver for sødladen. Det var nu godt, at konen parallelparkerede og ikke tværparkerede.

Sådanne stemninger og følelser skal et sprog kunne forløse, og det skal gøres igen og igen og for hver generation på en ny måde. Godt vi har digtere og sangere til at gøre det, for her er virkelig et domæne at tabe til det engelske, som efterhånden dominerer sangområdet i medierne. For at være rigtig fint skal det være på engelsk, det lyder ligesom bedre, siger musikerne. Sludder og vrøvl, Steffen Brandt viser noget andet. Men det engelske skjuler selvfølgelig til en vis grad klisterværket af tynde og tomme klicheer, der sprøjtes ud over publikum.

Derfor er vi i Modersmål-Selskabet glade og stolte over at give årets modersmålspris til Steffen Brandt.